
Výzva, z níž nelze vystoupit

Výzva, z níž nelze vystoupit

17.1.2009, rubrika: Kavárna - rozhovor, strana: 27, autor: ROSTISLAV MATULÍK

Studoval dějiny a imponoval mu Jan Hus, podotýká evangelický farář JAKUB S. TROJAN, který Jana Palacha pohřbíval.

* Palachova matka byla členkou evangelického sboru v Libiši, kde jste byl farářem. Znal jste osobně i Jana Palacha?

Ano, ale dá se říci, že jen povrchně. Přišel 25. prosince 1968 na bohoslužby do kostela v Libiši i s maminkou a hned zaujal nejenom mě, ale jak jsem si ověřil, také více lidí okolo. Měl zvláštní, oduševnělou tvář. I když do kostela nechoďval, při těchto bohoslužbách přistoupil k večeři Páně, což bylo neobvyklé. Při vycházení se mě hned ptal – nebo spíše, jen konstatoval – že ho velice trápí, jak se lidé poddávají novému režimu a nestojí při původních ideálech. Říkal, že i církve by s tím měly něco udělat. Bylo to ovšem ve dveřích kostela, kdy se na faráře tlačí další lidé, takže nebyl čas. Byl to dvouminutový rozhovor, v němž vyjádřil svou obavu.

* Pak už jste ho neviděl?

Vlastně ne, i když u nás v kostele byl ještě 15. ledna, pouhý den před sebeupálením. Pohřbívali jsme jeho strýce a kostel byl plný, takže jsem si ho nezapamatoval. Ale byl tam, jak mi řekla jeho maminka, a setrval i na hřbitově, kde jsem se loučil po kázání v kostele ještě další promluvou. Četl jsem tam oddíl z Matoušova evangelia o blahoslavenství těch, kteří trpí pro spravedlnost.

* Máte nějaké vysvětlení pro jeho čin?

Z toho, co jsem se o něm dozvěděl, je zřetelné, že v něm byl velmi silný nonkonformní povahový rys. Uměl vystoupit z řady. Letní prázdniny 1968 strávil v Sovětském svazu a právě tam vystupoval se zvláštní a výraznou nonkonformní důstojností. Když se mu v tom kolektivu něco nelíbilo, hned chtěl zjednat nápravu. Iniciativu bral na sebe, nesnesl manipulaci; když třeba organizátoři brigády požadovali podle něho nesmyslnou věc, ihned se vzepřel. Domnívám se, že za tím byl i fakt, že Palach studoval dějiny a imponoval mu Jan Hus. Pochopil ho v tom, že pravda něco stojí, že je třeba v jejím jménu vést zápas a být připraven k oběti. Proto jsem později interpretoval jeho čin nikoli jako akt zoufalství, nýbrž jako čin promyšleného protestu. Očekával, že se český národ probudí z letargie a pocitu, že tu Rusové zůstanou navěky. Duch rezignace ho zřejmě velmi provokoval.

* Myslíte, že lze o analogii s Husem takhle jednoznačně hovořit?

Je pravda, že je zde velmi podstatný rozdíl – Husa poslali na hranici druzí, zatímco Palach se poslal sám. A také neměl čas: to, na co Hus dlouho myslel a formuloval v listech z Kostnice, Palach shrnul a vtěsnil do jediného okamžiku. Možná to již tehdy byl projev ne ještě tolik pocíťované „punktuální chvíle“ – tedy ovzduší, v němž se na nás hrnou události jedna za druhou, a jejich smysl lapáme v jednotlivých okamžicích. Právě do nich se zkoncentruje něco podstatného. Hus na to měl léta práce, a tak to rozvinul do životního konceptu. Na to Palach neměl čas. Byl stržen spádem událostí, takže se mu vše vtěsnilo do jediného činu.

* Nepřehodnotil jste po těch letech něco ze své interpretace?

Ne, nikdy jsem nepodlehł dojmů, že šlo o omyl, a už vůbec ne o spiknutí studentů. To mě ani dnes nezajímá. Možná existovala nějaká domluva, ale po mém soudu to není důležité. Důležité je, čím dnes ještě Palach mluví – svým činem. Ten je samozřejmě činem, který je třeba interpretovat. Lze to udělat na pokleslé úrovni, tvrdit, že to byl psychopat, jak to šířili někteří komunisté. Anebo lze usuzovat, že to byl čin politického odporu. Budiž, ale v politice se přece klade odpor jiným způsobem. Závažnost jeho činu nelze vysvětlit politickými kategoriemi. Proto si jej vykládám jako sebeoběť, která má všem druhým položit tu nejpodstatnější otázku – co děláš pro to, aby tvůj život byl integrován do života celé společnosti jako důstojný život?

* Lze žít s tímhle vědomím ustavičně?

Určitě, i když samozřejmě na Palacha pořád nemyslím. Ale mluvil jsem o něm mnohokrát a jezdím do Všetat na lednové vzpomínky na jeho smrt – snad jsem vynechal celé ty roky jen jednou. Víím, že jeho oběť je unikátní čin, kdy se zdá, že předtím ani potom není nic. Ale smysl tohoto činu je větší interpretace. Lze si to vyložit na té nejnižší úrovni, nebo tomu přiložit tu nejvyšší závažnost. A pak je to výzva, z níž nelze vystoupit. To je na celý život – žít a působit a pracovat tak, aby se člověk přiblížil sebeoběti. Ne aby praktikoval sebeoběť samotnou, nelze se přece upalovat. Proto zdůrazňuji přiblížit, tak aby si člověk v nejsilnějších momentech života mohl říci: něco jsem odevzdal, obětoval. Jako křesťan jistě nesrovnávám Palachovu oběť s obětí Ježíšovou, ta je součástí zvěsti, díla, tradice. Ale přesto: je-li zde mladý, nadaný člověk, čistý, vybočující z řady, který má celý život před sebou a rozhodne se takto si citlivé duše zavázat – je to něco ojedinělého.

* Může Palachova smrt oslovit dnešní generaci, která se do obětí nehrne?

Ale to přece není pravda. Všichni každodenně žijeme ze všedních obětí. Bez nich by život vůbec nebyl možný. To se jenom nevidí, o tom se nemluví, ale je to všude okolo nás. Co se jenom matky nesčíslněkrát natrápí okolo dětí vzdor únavě. Anebo si vezmete lékaře. Dcera je lékařkou u nedonošených dětí. Byl jsem se tam s manželkou podívat na ta nepatrná děťátka bez kůže, která tam vypiplají. To je každodenní, velmi všední, velmi neviditelná oběť. Z okamžiku na okamžik žijící společnosti to uniká, ale oběti se dějí dennodenně. A když na to normálního člověka upozorníme, tak to nahlédne. Je to jen vytěsněno na okraj.

* A pak jste tedy Palacha pohřbíval...

To byla mimořádná událost. Začalo to v Karolinu, kde mluvili akademičtí hodnostáři, a pak jsme šli Prahou k filozofické fakultě. Pohřeb se konal na Olšanských hřbitovech, kde jsem kázal. Myslím, že ani při pohřbu Masarykové nebylo v ulicích tolik lidí. Praha byla opravdu pohnutá, nelíčeně, a také politická špička si uvědomovala, že se stalo něco naprosto ojedinělého. Tohle Evropa neznala. I když filozof Milan Machovec mi později říkal, že se již něco podobného v minulosti stalo, tehdy jsme měli pocit, že je to ojedinělý případ. V pohnutí stála celá země. Panovalo zvláštní ovzduší jakéhosi sevření, ale zároveň silný pocit, že se zde ukazuje velikost zápasu, v němž tehdy naše společnost stála. Dávalo nám to sílu k odolnosti v době normalizace. Nám ve skupině Nová orientace bylo jasné, že chování Sovětů ke spojencům přivodilo definitivní ránu socialismu. A společnost to pochopila víceméně také. Češi se normalizaci většinou přizpůsobili, v přežití jsme mistři. Ale snad nikdo už socialismu v sovětské verzi nevěřil.

* Necítil jste hořkost, když společnost odpor tak rychle vzdala?

Viděl jsem to přes filtr své církve a ta vydržela o něco déle. Ještě v únoru 1969 jsme měli synod, na kterém jsme přijali nekonformní usnesení. To už tehdy žádné organizace s výjimkou skupinek studentů nedělaly. Církev se položila až o čtyři roky později. Pak to už bylo špatné, ale čtyři roky, to není málo. Navíc naše skupina a spousta farářů i laiků, my jsme neustoupili vůbec. Zcela organizace jsme podepsali Chartu 77, i když při podpisu mne ve snu nenapadlo, že půjde o něco významného. Dokumentů, které co do ducha a výslovných formulací předešly Chartu o hodně let, jsme podepisovali mnoho, jen se nestaly oním zážehem.

* Byl jste v té době v kontaktu s Palachovou matkou?

Ano, navštěvovali jsme se, a v jedné zvlášť tíživé situaci za mnou přišla i se svým druhým synem Jiřím. StB na ni tlačila, aby souhlasila s exhumací syna. Vyhržovali jí, že jinak bude pohřben na neznámém místě. Byla u konce svých sil, radila se, co má dělat. Jako matka prožívala ten vývoj monumentality synova činu a zájem celého světa s jistým zpožděním. Dostávala však stovky vyjádření soustrasti ze zahraničí, a tak se obávala, že si nesmí dovolit souhlasit s estébáky. Byla sevřená, ona i Jiří. Já jsem se odvážil jim říci: Tomu nekladte odpor, to nemá smysl, vy vedete jiný boj, dost má den na svém trápení. Odcházela s očividnou úlevou.

* Jak jste prožil takzvaný Palachův týden v lednu 1989?

Abych se přiznal, nevzpomínám si. Ale nevyklučuji, že jsem na demonstrace chodil. Hlavně mě však těšilo, že i když to léta vypadalo, jako by se na Palacha úplně zapomělo, najednou jako by znovu „promluvil“. Byla to rehabilitace jeho činu. Nemohl to být čin psychopata, ten by po letech už neměl co říci. Zejména v listopadových dnech se všude objevovaly jeho fotografie a citáty a tím spoluvytvářely étos těch dnů. To je pro mě vnější důkaz, že Palachův čin žije, že mladým něco říká.

* Nicméně to vypadá, že Palachova vzpomínka bude ožívat hlavně v krizových chvílích?

Ano, a pak mluvím s velkou silou. Ani rok 1968, ani 1989 nepoužil násilí. V tom vidím ovoce jeho sebeoběti – když násilí, tak jen na sobě, když obětovat, tak sebe. Nejspíš nad námi bděli nebeští andělé i s Janem Palachem, že listopad '89 proběhl tak, jak proběhl. Jediná okenní tabulka nebyla rozbita, nikdo nebyl fyzicky napaden. Kdyby vypuklo násilí, dodnes bychom se z toho nevzpamatovali.

* Do povědomí jste se zapsal také kázáním ve svatovítské katedrále při rozpadu federace a vzniku České republiky...

Obsah kázání mi nejdříve vytýkali někteří katolíci, že jsem ze slavnostního dne udělal sebezpytnou událost. Pak jsem se ještě dozvěděl, že o tom jednala hodinu a půl vláda. Na jednání to přinesl Václav Klaus a zlobil se, co si to tam ten farář dovolil říci a kdo to vlastně je. Nebyl rád. Ale zajímavé je, že když jsem před lety pracoval na dokumentu Pokoj a dobro, on jediný reagoval zásadním článkem a pak jsme si ještě psali. V mnohém s ním nesouhlasím, ale Klaus je integrovaná osobnost.

Oběti v každodennosti „Všichni každodenně žijeme ze všedních obětí. Bez nich by život vůbec nebyl možný. To se jenom nevidí, o tom se nemluví.“ Jakub Schwarz Trojan

Kdo je Jakub Schwarz Trojan Narodil se 13. května 1927 v Paříži. Vystudoval Komenského evangelickou bohosloveckou fakultu, byl farářem, 1970 získal doktorát teologie, 1971 absolvoval VŠE, 1974 zbaven státního souhlasu k výkonu funkce faráře, pracoval jako družstevní ekonom. Podepsal mezi prvními Chartu 77, 1990 jmenován docentem, 1990–1996 zvolen dvakrát děkanem Evangelické teologické fakulty UK. Roku 2002 ho ČSSD navrhla jako pátého kandidáta na prezidenta, nominace mu unikla nesouhlasem části grémia.